

**ЗВО «ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «Україна»
ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА
Кафедра філології та соціально-гуманітарних дисциплін**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для практичних занять та самостійної роботи із**

дисципліни

«ТЕОРЕТИЧНИЙ КУРС ДРУГОЇ (НІМЕЦЬКА) ІНОЗЕМНОЇ МОВИ»

для здобувачів спеціальності

В 11 «Філологія»

освітній рівень: перший

(бакалаврський)

Розробник:

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін Полтавського інституту економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Затверджено на засіданні кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін

29.08. 2025 р. протокол №1.

Завідувач кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін, к.філ. наук,
доцент

Наталія РЯБОКІНЬ

Полтава - 2025

УДК 81'25:81'42+37.091

Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавського інституту економіки і права
(протокол № 1 від 09.09. 2025 року)

Рецензенти:

Ночовна Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна».

Кравченко В.Л. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської та німецької філології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Рябокін Н.О. Теоретичний курс другої (німецька) іноземної мови: Навчально-методичний посібник для практичних занять та самостійної роботи здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності В11 «Філологія». Полтава: ПШП, 2025. 48 с.

Навчально-методичний посібник призначений для практичних занять та самостійної роботи студентів зі спеціальності В 11 «Філологія» освітнього рівня перший (бакалаврський) у рамках дисципліни «Теоретичний курс другої (німецької) іноземної мови».

Посібник охоплює ключові аспекти теорії німецької мови як другої іноземної: фонетику, лексику, граматику, морфологію та синтаксис. Він містить практичні завдання для розвитку усних і письмових мовних навичок, вправи для закріплення граматичних структур та словникового запасу, а також завдання для самостійного опрацювання та контролю рівня знань.

Особлива увага приділена формуванню професійної та академічної компетентності, умінню аналізувати мовні явища, перекладати тексти та використовувати німецьку мову в різних комунікативних ситуаціях.

Посібник може використовуватися як для організованих практичних занять, так і для самостійної роботи здобувачів, слугуючи надійним ресурсом для оволодіння другою іноземною мовою на високому рівні.

Розглянуто на засіданні кафедри “29” серпня 2025 р.,

Протокол № 1

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Мета та завдання навчальної дисципліни.....	5
Лекція № 1-2	7
Лекція № 3-4	13
Лекція № 5	24
Тести № 1.....	36
Тести № 2.....	38
Список рекомендованих джерел.....	46

Передмова

Сучасний освітній процес у галузі філології передбачає високий рівень володіння іноземними мовами для успішної академічної та професійної діяльності. Зокрема, знання другої іноземної мови дає змогу студентам розширити міжкультурну компетентність, підвищити рівень академічної підготовки та ефективно застосовувати мову у професійних ситуаціях.

Цей навчально-методичний посібник створено для організації практичних занять та самостійної роботи студентів зі спеціальності В 11 «Філологія» освітнього рівня бакалавр у межах дисципліни «Теоретичний курс другої (німецької) іноземної мови». Посібник охоплює:

- **Мету та завдання дисципліни**, що визначають основні орієнтири навчання та очікувані результати;
- **Конспекти лекцій №1–5**, які подані за тематичним планом і містять теоретичні основи німецької мови як другої іноземної;
- **Тести №1–2** для перевірки засвоєння матеріалу та самоконтролю;
- **Список використаних джерел**, що дозволяє поглибити знання та орієнтуватися у науковій і навчальній літературі.

Посібник спрямований на формування професійної та академічної компетентності здобувачів, розвитку навичок усного та письмового мовлення, перекладу та аналізу мовних явищ. Він може використовуватися як для проведення практичних занять, так і для самостійного опрацювання, слугуючи надійним ресурсом для системного вивчення другої іноземної мови.

Сподіваємося, що цей посібник стане корисним інструментом для студентів, допоможе підвищити ефективність навчального процесу та сприятиме розвитку професійних і мовних навичок на високому рівні.

Мета: практична: формування у здобувачів вищої освіти комунікативних мовленнєвих компетенцій та вміння застосовувати свої знання з німецької мови для здійснення іншомовного спілкування. А також застосовувати свої знання при аудіюванні, говорінні, читанні та письмі.

- *освітня:* формування у здобувачів вищої освіти розуміння суті мовних явищ; порівняння явищ іноземної мови з рідною мовою; залучення до діалогу культур; оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії іншомовної країни; уміння працювати з інформаційними ресурсами.

- *розвиваюча:* розвиток умінь застосовувати здобуті знання та навички у певній ситуації мовлення на основі здійснення проблемно-пошукової діяльності; мовленнєвих здібностей; інтелектуальних і пізнавальних здібностей; готовності до участі у спілкуванні з носіями мови; готовності до самоосвіти за просунутими рівнями володіння іноземною мовою.

- *виховна:* виховання у здобувачів вищої освіти культури спілкування, яка прийнята в сучасному світі; ціннісних орієнтацій, почуттів та емоцій; позитивного ставлення до іноземної мови, культури народу, який розмовляє цією мовою.

- *соціальна:* вміння спілкуватися і робити вагомий внесок у міжнародне середовище, що постійно змінюється.

- *соціокультурна:* досягати широкого розуміння важливих і різнопланових міжнародних соціокультурних проблем.

Завдання:

- навчити правильно, з додержанням фонетичних, граматичних та стилістичних норм та на основі засвоєння відповідного словникового запасу говорити й писати німецькою мовою;
- навчити перекладати письмово та усно з іноземної мови на рідну, з рідної мови на іноземну прості тексти;
- навчити сприймати мову на слух за умови стандартної та чіткої вимови; розуміти основне з коротких повідомлень та оголошень;
- розвинути гнучкі стратегії читання як мовленнєвого уміння;
- сприяти засвоєнню певного обсягу соціокультурних знань за рахунок читання відповідних текстів.

Лекція 1-2

1. Мовні зміни

Перша лекція присвячена історії німецької мови. Потрібно відповісти на питання: яке значення для нас має німецька мова минулого? Чи має взагалі сенс звертатися до минулого, коли займаєшся сучасною мовою? Хіба синхронний опис (грец. *syn* + *khronos* = одночасно, на відміну від діяхронного, грец. *dia* + *khronos* = крізь час) не є достатнім?

Насправді ми потребуємо також історичного аспекту для доповнення та пояснення сучасної мови. З іншого боку, виникають, наприклад, питання, чому в сучасній мовній системі існує так багато, на перший погляд, нелогічних форм, що вибиваються з правил — у вимові, орфографії, граматиці, словотворі. Або ж намагаємося зрозуміти подібності й відмінності між близькоспорідненими мовами — німецькою та англійською:

Чому в німецькій довгий *i* у словах *lieb*, *diene*n тощо пишеться як *ie*?

Чому вживається *Sonnenschein*, адже йдеться лише про одне сонце?

Чому німецька мова — на відміну від англійської — має так звану «рамкову конструкцію» із дієсловом у кінці?

Чому німецькою *Apfel*, а англійською *apple*?

У цих та інших випадках часто саме діяхронний опис мови може дати відповідь:

lieb раніше вимовлялося як *li-eb* (як дифтонг);

Sonnen — це стара родова форма слабких іменників жіночого роду;

кінцева позиція дієслова в німецькій, можливо, завдячує сильному латинському впливу в часи гуманізму;

німецьке *Apfel* має *pf* унаслідок так званого Другого пересунення приголосних, яке англійська мова не пережила.

Отже, мова змінюється з плином часу. Той, хто порівняє мову різних поколінь, напевне встановить, що існують відмінності — не лише у словниковому запасі, але й у самій системі мови. Мова змінюється постійно. Мовна зміна має характер еволюції, яка триває століттями.

Найшвидше розвивається лексика: вона надзвичайно чутлива до всіх подій і змін у соціальному житті, науці та техніці. Що ж стосується фонологічної системи та граматичної будови, то тут потрібно враховувати більші проміжки часу.

Наскільки змінилася німецька мова з часів перших писемних пам'яток VIII ст., помічаєш одразу, коли читаєш текст тієї доби. Наприклад, уривки з «Пісні про Гільдебранта» (Hildebrandslied) без глосарію та граматики давньоверхньонімецької мови майже неможливо зрозуміти:

dat sagê tun mî ûsere liuti, alte anti frôte, dea êrhina wârûn, dat Hiltibrant hætti mîn fater; ih heittu Hadubrant. forn her ôstar geœit, flôh her Ôtachres nîd, hina miti Theotrîhhe enti sînero degano filu. her furlaet in lante luttilla sitten prût in bûre barn unwahsan, arbeo loasa (...) wili mih dinu speru werpan.

У перекладі:

«Це розповіли мені наші люди, старі й досвідчені, які жили колись, що мого батька звали Гільдебрант; мене ж звати Гадубрант. Колись давно він подався на схід, утік від гніву Одоакра разом із Дітріхом і багатьма своїми воїнами. Він залишив удома жінку й малу дитину сиротою (...). Ти хочеш кинути в мене своїм списом».

Порівнюючи тепер давньоверхньонімецький і нововерхньонімецький текст, бачимо, що лише небагато слів лишилися незмінними (alte, in).

Фонетичні (фонологічні) зміни часто настільки змінили вигляд слів, що вони стали невпізнаваними (arbeo loasa → erblös).

Деякі слова сьогодні мають інше значення: nîd = «ненависть», а Neid = «заздрість».

Деякі слова, відомі з інших германських мов, у сучасній німецькій уже не

існують (luttil, forn) і були замінені іншими.

Орфографія також змінилася (ih → ich; fater → Vater).

Так само різноманітність відмінкових закінчень із так званими повними голосними (а, і, у, о) виглядає чужою для читача без знання історії мови.

Нарешті, впадає в око, що будова речення частково інша.

Можна встановити, що мова зазнає змін на всіх рівнях, тобто:

- Фонологічний рівень: зміни у вимові.
- Морфологічний рівень: змінюється флексія.
- Синтаксичний рівень: іншим стає порядок слів у реченні.
- Лексичний рівень: зміни у словниковому складі.
- Семантичний рівень: зміни у значеннях слів.

Порівнюємо, наприклад, звукову форму слів у середньовічній пісні з їх сучасною вимовою, то побачимо таке: голосному [i] XII ст. у сучасній мові відповідає дифтонг *ei*. Довгому [u:] сьогодні відповідає дифтонг *au*. Довгому [y:] — дифтонг *eu*:

Du bist mîn, ich bin dîn: des solt dû gewis sîn. dû bist beslozen in mînem herzen: verlorn ist das sluzzelîn dû muost immer drinne sîn.

(«Ти — мій, я — твій: ти мусиш у цьому бути певний. Ти замкнений у моєму серці: загублений є ключик, і ти мусиш завжди там бути.»)

Порівняйте також: *lût* [u:] → *laut*, *hiute* [y:] → *heute*; *liute* [y:] → *Leute* та ін.

Дифтонгізація $\hat{i} > ei$, $\hat{u} > au$, iu [y:] → *eu* поширилася між XII і XV ст. У XIII–XVI ст. виникла фонема [ʃ].

Щоб проілюструвати зміни у граматичній будові, візьмемо початкові рядки з поеми «Пісня про Людвіга» (*Ludwigslied*, IX ст.):

Einan kuning uueiz ih, Ther gerno gode thionôt: Heizsit her Hluduîg Ih uuetz her imos lônôt.

У сучасному вигляді:

«Einen König weiß ich, der eifrig Gott dient: heißt er Ludwig, ich weiß, er ihm

es lohnt.»

Дієслівні форми *thionôt*, *heizsit* показують старовинну флексію *-it*, *-ôt*, яка пізніше спростилася до *-t*. Порядок слів був вільним (нестабільним).

Мова — це соціальне явище, найважливіший засіб спілкування у суспільстві. Тому розвиток мови визначається насамперед соціальними чинниками.

2. Екстра- та інтралінгвістичні причини мовних змін

Мова — це динамічна система; вона змінюється, розвивається та вдосконалюється. Лише її соціальна функція — бути засобом спілкування для людської спільноти — залишається сталою.

На мовні зміни впливає багато причин — як екстра-, так і інтралінгвістичних.

- До перших належать міграції народів, контакти між різними народами, що призводило до взаємовпливу мов, зокрема у формі запозичень (передусім у лексиці).

- Що стосується інтралінгвістичних чинників мовних змін, то тут можна виділити такі закономірності:

1. Тенденція до наступності (збереження стабільності) мовної структури. Це означає, що зміни в мові відбуваються не стрибкоподібно й не надто швидко, інакше мова могла б швидко втратити свої основні властивості як засобу комунікації.

2. Системність мовних змін. Це полягає в тому, що при втраті певних мовних засобів якась властивість мови може виражатися іншими засобами. Зміна одного елемента мови викликає (часткову) зміну інших елементів, пов'язаних із ним. Наприклад, у давньоверхньонімецькій мові більшість граматичних категорій виражалися переважно морфологічними формотворчими засобами, а не синтаксично. Тому порядок слів був відносно вільним. У сучасній німецькій мові морфологічні форманти здебільшого уніфіковані, а синтаксична роль слова визначається його місцем у реченні. Тут

морфологічні й синтаксичні засоби взаємно компенсують одне одного.

3. Прогрес у розвитку мови. Кожна мова у своєму розвитку вдосконалюється, пристосовується до зростаючих потреб суспільства. Внутрішньою закономірністю мовного розвитку є тенденція до спрощення мовної системи, з одного боку, та прагнення до вдосконалення мовних засобів вираження — з іншого. Тут вирішальне значення мають мотиви мовної економії.

3. Предмет і завдання історії мови

Історія німецької мови — це галузь германістики. Вона досліджує та описує фонологічну систему, граматичну будову, словниковий склад і систему стилів німецької мови. Але історія мови — це також історія слів, а отже, і культурного розвитку.

Мова є соціальним явищем, засобом, яким люди спілкуються між собою. Виникнення та зникнення слів завжди відображає епоху, звичаї та традиції, духовні течії, зміни життєвих умов та трансформацію суспільної структури.

Хоча письмові джерела німецькою мовою існують лише близько 1200 років, за допомогою словникового складу можна робити висновки і про дописемний період: він містить відбитки давніх епох людства, а також віддзеркалення пізніших часів.

Наприклад, слово *Laune* (від лат. *luna* — «місяць») свідчить про те, що середньовічна астрологія вважала настрої людини залежними від змін Місяця (пор. англ. *lunatic* — «божевільний»).

Дієслово *fressen* (від *ver* + *essen*) у середньовіжнійнімецькій період означало лише «з'їсти повністю». Проте згодом це стало вважатися неввічливим, оскільки нові столові звичаї вимагали залишати трохи їжі на тарілці. Тому слово почали відносити до тварин, а також уживати в розмовній мові у значенні «жадібно їсти».

1. Походження перших окулярів.

Назва *Brille* пов'язана з тим, що перші лінзи виготовлялися приблизно у

1300 р. зі шліфованого напівдорогоцінного каменю берилу (*Beryll*). Це показує, як матеріал чи предмет, з якого щось роблять, стає джерелом для мовної назви.

2. Різні назви апельсинів.

У нідерландській *appelsina* означало «яблуко з Китаю» (від *Sina* – Китай).

У Німеччині назва «апельсин» поширилася завдяки ввезенню фруктів через Гамбург і Амстердам.

У Австрії й досі частіше кажуть «Orangen».

Гете вживав «Goldorangen».

Цей приклад показує, як торговельні шляхи та культурні контакти впливають на лексику.

3. Мова як дзеркало носіїв.

Уривок підкреслює, що мова відображає життя людей, які нею користувалися раніше, і тих, хто говорить сьогодні.

4. Завдання історії мови.

Досліджувати існування та розвиток німецької мови.

Простежувати становлення сучасної національної мови.

Вивчати сталі риси мовної системи та динаміку змін.

5. Фактори мовних змін.

Географічні (нововведення поширюються з певного центру).

Соціальні (молодіжні групи, культурні еліти тощо).

Контакти з іншими мовами.

Позамовні чинники: політичні, економічні, технічні й культурні зміни.

6. Особливо чутливий рівень — словниковий запас.

Саме лексика найшвидше реагує на зміни суспільства й культури.

Лекція 3-4

Тема: Слово як базова одиниця лексичної системи мови

План:

1. Лексикологія як галузь мовознавства.
2. Слово як мовна одиниця.
3. Фонетичні особливості німецького слова.
4. Граматичні особливості німецького слова.
5. Лексичне значення слова.
6. Багатозначність і омонімія.

1. Лексикологія як галузь мовознавства

У сучасній лінгвістиці немає однозначного та точного визначення поняття «лексикологія». Мовознавці визначають її так:

а) наука про словниковий запас, його дослідження та систематизацію, етимологію, семантику та словотворення (Wahrig G. Deutsches Wörterbuch, 1997);

б) галузь мовознавства, яка займається вивченням словникового складу (особливо структури словника) та створює теоретичну основу для лексикографії (Duden. GWDS, 1977–1981);

в) «...теорія і практика структурування словникового запасу... захоплива дисципліна, яка працює з центральними складовими мови — словами та словниковим запасом» (Lutzeier, 1995).

Отже, лексикологія — це лінгвістична дисципліна, що досліджує словниковий запас (лексикон) мови у його виникненні, розвитку та сучасному стані.

Предмет лексикології:

1. словниковий запас (лексикон) як система з різними групуваннями;
2. окреме слово як структурна та семантична базова одиниця.

Завдання лексикології:

- досліджувати слово як елемент лексико-семантичної системи та як частину мовлення / конститuentу речення і тексту;
- визначати та описувати лексичні категорії, лексико-семантичні парадигми та семантичні поля;
- обґрунтовувати та показувати стратифікацію словникового складу, тобто його історичну, регіональну, соціолінгвістичну та соціально-національну, культуроспецифічну структуру;
- описувати системно-структурні взаємозв'язки та функціональне призначення / комунікативно-прагматичну роль лексичних одиниць і підсистем у їх взаємній відповідності;
- досліджувати шляхи та джерела розширення словникового запасу, комунікативно обґрунтовані зміни словникового складу;
- вивчати фразеологію як частину лексикону у взаємодії з лексичними підсистемами, її класифікації та функції;
- залучати лексикографію (включно з типологією словників) як емпірично-практичну сферу застосування лексикологічних принципів і закономірностей.

Напрями досліджень у лексикології:

- **загальна** — виявлення категорій та мовних законів, що мають універсальний характер і властиві багатьом мовам;
- **спеціальна** — дослідження слова та словникового запасу окремої природної мови, належить до теорії цієї мови;
- **історична** — враховує діалектику синхронії та діахронії, щоб описати стан словника як результат його багатовікової еволюції;
- **порівняльна** — виявляє відмінності та спільні риси словникових складів двох або більше мов.

Мова є системою знаків, тобто впорядкованою множиною елементів (знаків), які перебувають у певних взаємозв'язках, впливають один на одного і

зумовлюють існування системи. Протилежністю мовній системі є мовлення як реалізація цієї системи в індивідуальних мовних актах та комунікації.

Функції мови:

- **комунікативна:** мова як засіб спілкування;
- **номінативна або означальна:** кожне слово позначає предмет, процес, відношення;
- **узагальнювальна або когнітивна:** слово позначає цілі класи предметів;
- **прагматична (коннотативна):** відображає ставлення людини до реальності.

2. Слово як мовна одиниця

Мова (точніше, її словниковий запас) — це стохастична, частково відкрита система, яка відображає дійсність і виражає її у мовних формах з багатовимірними внутрішньомовними взаємозв'язками.

Тому словниковий запас утворює нечітку ієрархію, з якої виділяються великі поля, поля, лексико-семантичні групи та окремі лексичні парадигми (парадигматичні відносини), що у взаємодії діяхронії та синхронії розташовуються частково накладено, розпорошено та дискретно.

Оскільки слово є надзвичайно складною базовою одиницею мови, його важко визначити. Наприклад, виникає питання, чи складається речення *Er schließt jetzt seine Vorlesung ab* з трьох чи більше слів, адже *abschließen* у словнику зафіксоване як фонемно-графемна одиниця.

Додатково виникає питання, чи не є *abschließen* та *zum Abschluss bringen* лексико-семантично рівнозначними, і так далі. Через це існують різні підходи до визначення слова, що призвели до більш ніж 300 його визначень.

Слова можна розглядати у всіх підрозділах мовознавства, тобто їх можна інтерпретувати в трьох аспектах:

- **лексичному/семантичному,**

- **граматичному/синтактико-морфологічному,**
- **звуковому/фонологічному.**

Відповідно, слова сприймаються:

- **під семантичним аспектом** — як найменші, відносно самостійні носії складного значення;
- **під синтаксичним аспектом** — як комбіновані та переставні одиниці, які можуть займати різні позиції у реченні;
- **під морфологічним аспектом** — як складні, здебільшого сегментовані морфемні зв'язки;
- **під фонологічним аспектом** — як найменші самостійні одиниці, на яких виявляються відповідні просодичні ознаки.

Якщо визначати слово семантично, воно є будь-якою вільною формою з однаковим змістом. У такому випадку слова *befehlen* і *Befehle erteilen* вважаються одним словом. Оскільки слово в цілому розглядається як інваріант кількох варіантів, цю складну інваріантну одиницю слід розглядати на перетині кількох рівнів (фонетичного, морфологічного, семантичного, синтаксичного).

Отже, слово — це найменший, відносно самостійний носій значення (мовний знак), який:

- кодується у лексиконі;
- **графематично** позначається проміжками у письмі;
- **фонетично-фонологічно** є найменшим теоретично виділеним сегментом звуку;
- **морфологічно** зазвичай є парадигматичною базовою одиницею, що позначена флексією;
- **синтаксично** — найменша переставна та незамінна одиниця мови, яка виконує певні комунікативні функції.

Слово є **поліфункціональною одиницею мови** і виконує чотири функції:

- **номінативну** — функція називання;
- **когнітивну (значущу)** — функція узагальнення;

- **комунікативну** — як засіб спілкування;
- **прагматичну** — відображає ставлення людини до дійсності.

3. Фонетичні особливості німецького слова

Носіями звукової форми слова є окремі звуки — голосні та приголосні у їхніх численних комбінаціях. У мові зустрічається велика кількість звуків.

Сам звук не є значущою одиницею, проте він відрізняє значення слів. Наприклад, значення слів *Kamm* – *kat* відрізняється лише однією ознакою — тривалістю голосного. Інші ознаки голосних збігаються.

- *Ehre* – *Ähre* відрізняються якістю голосного (закритий/відкритий);
- *fühlen* – *füllen* відрізняються двома ознаками (тривалість голосного та його якість).

Звуки, за допомогою яких морфеми та слова відрізняються один від одного, називають **фонемами**. Іншими словами, сукупність значущих відмінних ознак формує фонему. Фонема реалізується тільки у мовному звучанні.

Для фонетичної організації німецьких слів та їх функціонування в мовленні характерні такі особливості (порівняно з українською):

- Звукова форма німецького слова визначається комбінацією близько 40 фонем.
- Німецьке слово має **морфологічно пов'язане наголошення**, зазвичай на першому складі кореня.
- Типові для німецького слова різні ступені наголосу: основний, сильний і слабкий побічний, напр.: *Lehrling*, *Freundschaft*, *Schreibheftumschlag*.
- Основний наголос сильно централізуючий, надає слову фонетичну цілісність.
- Наголос може стояти не лише на корені, але й на префіксах (*ab-*, *auf-*, *un-*, *zu-*, *vor-* і т.д.).

- Приголосні у кінці слова вимовляються беззвучно: *Rad* [ra:t], *Tag* [ta:k], *und* [unt], *Kind* [kint]. Це правило діє не лише для кінця слова, але й для кінця складу: *Liebling* [li:pliŋ].
- Голосні на початку слова чи складу мають чіткий старт (Knacklaut): 'antworten, 'Anna, 'Ufer, be'obachten, ver'anstalten, The'ater, Po'et*.
- Тривалість голосного відрізняє значення слів: *der Staat* [ʃta:t] – *die Stadt* [ʃtat], *fühlen* [fy:lən] – *füllen* [fylən].
- У ненаголошених складах зберігається стабільна якість голосних, тобто німецькі голосні не змінюють своїєї якості, але зменшується їхня довжина: *die Revolution* [di revolu'tsio:n], *Phonetik* [fo'ne:tik], *telefonieren* [telefo'ni:rən].
- Звуки [ç], [x], [ŋ] ніколи не стоять на початку слова.

4. Граматичні особливості німецького слова

З граматичної точки зору слова німецької мови характеризуються рядом ознак, до яких належать:

- Деякі форми слів утворюються за допомогою умлаута, аблаута або чергування, напр.: *Klang* – *Klänge*; *ich gebe* – *ich gab*; *ich treffe* – *du triffst* і т. д.
- Багато дієслівних форм існують як **аналітичні форми**, напр.: Futurum I та II, Perfekt, Plusquamperfekt, усі форми пасиву (*ich habe gelesen*, *das Haus wird gebaut*).
- Іменник у німецькій мові завжди супроводжується артиклем як словом родового відмінювання та показником відмінка, утворюючи фактично аналітичну форму (*ein Buch*, *die Schule*).
- Прикметник та прислівник у нейтральних формах не диференціюються (*Das Lied ist schön*; *Sie singt schön*).

Слово можна розглядати з точки зору його **внутрішньої та зовнішньої структури**:

- **Внутрішню структуру** утворюють значення (семантика) та види значень або складники значення.

- **Зовнішня структура** складається з значущих елементарних одиниць — морфем (грец. *morpho* – «форма»), напр.: *Tisch-tuch, Student-in, ge-lieb-t*.

Морфеми класифікують залежно від їх функції у слові на дві групи: **лексичні та граматичні**.

Лексичні морфеми:

- **Кореневі морфеми (базові, основні, стем-морфеми)** — утворюють змістовне ядро слова, несуть його значення. Позначають окремі явища дійсності (істоти, предмети, процеси, стани, властивості) і зазвичай можуть вживатися самотійно, напр.: *Kollektiv, Rat, Plan, neu*. Коренева морфема може бути самотійним словом або частиною слова, напр.: *Wort, antworten*.

- **Словотвірні морфеми (афікси)** — слугують для утворення нових слів із корневих морфем, напр.: *-bar, be-, -ent, -haft, miss-, -isch, -ling*, напр.: *Lehr-er, be-schreiben, trinkbar*.

Граматичні морфеми також поділяються на дві групи:

- **Формоутворюючі морфеми (граматичні суфікси):** *tach-te, Kind-er, ge-les-en*.

- **Словотвірні морфеми (флексії):** *tach-e, tach-st, zu Haus-e*.

Флексійні морфеми німецької мови: *-e, -(e)n, -er, -(e)s, -(e)st, -(e)t, -em, -ens, -nd, -st, -t, ge-, Umlaut, Ablaut*. Вони мають граматичне значення та характеризуються високим ступенем узагальнення.

Отже, **лексичні морфеми** формують зміст слова (семантику), а **граматичні морфеми** служать лише для утворення нових форм слова чи його варіантів, не змінюючи основного значення. У німецькій мові існує 63 граматичні морфеми, вони **поліфункціональні** — можуть мати різні граматичні значення:

- утворення множини: *Tag – Tag-e*;
- форми дієвідмінювання: *tach-e, tach-st, tach-t*;

- часові форми: *du antwort-etest*;
- ступені порівняння: *schnell – schnell-er*.

5. Лексичне значення слова

Значення слова або лексичне значення утворює разом зі словоформою **мовний знак**. Слово — це двосторонній мовний знак, діалектична єдність **формативу** (послідовність звуків) та **значення** (зміст свідомості).

Значення є соціально детермінованим міжособистісним відображенням ознак предмета або явища об'єктивної реальності. Воно має **складну природу** та поєднує кілька аспектів:

- **Денотативний** — зв'язок «слово – предмет»: слово відноситься до денотата (референта) або класу денотатів;
- **Сигніфікативний** — зв'язок «слово – поняття»: слово закріплює та реалізує поняття;
- **Прагматичний (коннотативно-стилістичний)** — зв'язок «слово – людина».

Факт, що слова можуть абстрагувати предмети та явища реальності як уявлення чи поняття, дозволяє прирівнювати слово до поняття. Проте поняття є логічною (філософською) категорією, а лексичне значення — мовною. Вони утворюють діалектичну єдність, але не тотожні.

6. Багатозначність та омонімія

Багатозначність (полісемія) — здатність слова (словоформи) мати кілька взаємопов'язаних значень. Лексичне значення багатозначного слова є комплексом окремих значень, які в літературі називають **семемами** або лексико-семантичними варіантами слова.

У семантичній структурі багатозначних слів виділяють такі типи значень (опозиції):

• **Головне значення – другорядні значення.** Головне значення — це те, яке в певний час є суспільно найважливішим у свідомості більшості носіїв мови.

Наприклад: *grün* — колір; *hell* — багатий на світло, яскравий.

Другорядні значення — це інші вторинні семми, які семантично походять від головного значення. Здебільшого вони виникають через метафоричне або метонімічне перенесення, напр.: у слові *grün*:

1. *grün* — зелений (колір);
2. свіжий: *grünes Gras* — свіжа трава;
3. недозрілий: *ein grüner Apfel* — недозріле яблуко;
4. сирий, несолоний: *grüner Hering* — свіжий оселедець;
5. (розм. зневажливо) недосвідчений, соціально незрілий: *ein grüner Junge* — недосвідчений юнак; *du bist mir noch zu grün, um Ratschläge zu geben* — ти ще занадто «зелений», щоб давати поради.

2. Конкретні та абстрактні значення

Залежно від того, чи відноситься значення слова до конкретних предметів чи до абстрактних понять, виділяють **конкретні** та **абстрактні** значення. Напр.: *die Sendung*:

1. предмет, який передають інші люди (конкретне значення);
2. процес, передача сигналів (абстрактне значення).

3. Загальні та термінологічні значення

Залежно від відношення значення слова до повсякденного життя або до певної галузі, розрізняють **загальновживані** та **термінологічні** значення. Напр.: *der Mantel*:

1. предмет одягу (загальне значення);
2. зовнішня оболонка, яка захищає щось (*кожух*) (термінологічне значення).

4. Пряме/справжнє та переносне/непряме значення

Пряме значення слова виникає при первинному номінуванні предметів і часто збігається з головним значенням. Наприклад, головні значення слів *grün*, *hell* одночасно є їхніми прямими значеннями.

Переносні значення виникають при вторинному номінуванні і відносяться до денотатів опосередковано, через семантичне перенесення, образ чи порівняння, напр.:

- *ein tiefer Brunnen* — глибокий колодязь; *tiefe Gedanken* — глибокі думки;
- *ein schlauer Mensch* — розумна людина; *ein schlauer Plan* — хитрий план.

Між семемами багатозначних лексем існують **метафоричні та/або метонімічні зв'язки**.

- Метафора ґрунтується на зовнішній чи внутрішній подібності порівнюваних явищ:

Er ist ein richtiger Fuchs — «хитрий» (людина);

Er reitet den Fuchs — «рудувато-коричневий» (кінь);

Dort fliegt ein Fuchs — «червонуватий» (метелик);

Der Student ist noch ein krasser Fuchs — «сором'язливий як маленький лис» (студент 1-го курсу).

5. Образні та необразні значення

Залежно від характеру зв'язку слова і його значення з уявленням, яке слово викликає, виділяють **необразні та образні значення**.

Напр.: *die Schlange*:

1. повзуча тварина (необразне значення);
2. ряд людей (образне значення).

6. Архаїчні та неологічні значення

Залежно від тривалості існування значення в мові, виділяють **архаїчні** (давно

існуючі) та **неологічні** (щойно виниклі) значення.

Напр.: *die Maus*:

1. маленька гризуна (архаїчне значення);
2. маленький технічний пристрій у комп'ютері (неологічне значення).

7. Синтаксично вільне та фразеологічно зв'язане значення

Ця різниця ґрунтується на відношенні між значенням слова і його оточенням — контекстом.

- Синтаксично вільні семантики зустрічаються у багатьох контекстах і менш контекстозалежні.
- Фразеологічно зв'язані значення реалізуються лише в обмеженій кількості контекстів: *grüner Hering, ein grüner Junge, ein heller Kopf*.

Омонімія («одназваність») — це збіг позначень при повністю різних значеннях.

Омоніми — це слова з однаковою звуковою формою та абсолютно різними значеннями (семантично незалежними).

Межі між омонімією та полісемією **розмиті**:

- **Полісемія**: різні значення належать одному звуковому ядру;
- **Омонімія**: різні слова належать одному звуковому ядру.

Приклади:

- Омонімія:

Reif — замерзла роса (*іній*);

Reif — обруч (*іграшка*).

- Полісемія:

Pferd — тварина;

Pferd — шахова фігура;

Pferd — спортивний снаряд.

Два шляхи виникнення омонімії в німецькій мові:

- Розпад полісемії;
- Фонетичні процеси в історії мови.

Омоніми у німецькій мові поділяються на три групи:

- лексичні,
- лексико-граматичні,
- граматичні.

Лекція 5

Тема: Синтагматичні та парадигматичні відносини

План

1. Внутрішня будова мови.
2. Парадигматичні відносини. Парадигматичні групи.
3. Синтагматичні відносини.
4. Семантичне поле.
5. Концепт. Концептосфера.
6. Синоніми. Класифікація синонімів.
7. Антоніми. Класифікація антонімів.

1. Внутрішня будова мови

Лексика не є хаотичною сукупністю слів. Слова перебувають у багаточисельних зв'язках і утворюють різні відносно замкнені групи. Як відомо з граматики, слова за морфологічно-синтаксичними характеристиками об'єднуються у більші групи, так звані лексико-граматичні класи або частини мови. Ці класи слів вивчаються у граматиці.

Лексико-семантична система є **відкритою системою**, тобто цілим, що складається з елементів, пов'язаних між собою завдяки значенням різного типу. У сучасній мовознавчій науці говорять про **системний характер лексики**. Системні відносини класифікують на **парадигматичні** та **синтагматичні**.

Внутрішня будова мови керується двома типами відносин, що утворюють дихотомію:

асоціативні = парадигматичні,

послідовні = синтагматичні.

2. Парадигматичні відносини

Від часу Фердинанда де Соссюра стало звичним класифікувати системні відносини в лексиці як **парадигматичні** та **синтагматичні**. Парадигматика і синтагматика взаємно обумовлені. Кожна лексична одиниця у словниковому складі має властивості, на яких базується її поєднання у мовленні.

Парадигматичні відносини стосуються співвідношення мовних елементів у межах мовної системи.

Синтагматичні відносини визначають складання елементів у складні форми та речення.

Парадигматичні відносини існують між лексичними одиницями, які завдяки спільним властивостям можуть займати однакову позицію у ланцюжку мовлення. Вилучення парадигматичних груп є складним і може здійснюватися по-різному, залежно від того, на якому рівні приймаються **“спільні властивості”**.

Наприклад, назви родинних відносин (*Vater, Mutter, Sohn, Tochter* тощо) утворюють парадигматичну групу, оскільки всі ці іменники позначають людей за родинним зв'язком, тобто формують **лексичне парадигма**.

До парадигматики відносять такі лексикологічні категорії:

- Полісемія;
- Синонімія;
- Антонімія;
- Гіпо- та гіперонімія;
- Лексико-семантичні парадигми.

Види парадигматичних смислових відносин:

1. **Відношення тотожності значення** — об'єднує повні синоніми.

2. **Відношення подібності значення** (синонімія у вузькому сенсі) — об'єднує часткові синоніми.

3. **Відношення полярності значень** (антонімія) — виявляється у антонімії.

4. **Відношення підпорядкування / надпорядкування** (гіперонімія та гіпонімія — синонімія у широкому сенсі) — об'єднує гіпероніми та гіпоніми. Є два типи:

а) Відношення «загальне — спеціальне»;

б) Відношення «ціле — частина».

5. **Відношення незрівнянності** — відсутні смислові відносини.

Слова у **гіперонім-гіпонімних** відносинах мають такі співвідношення: **загальне – спеціальне** або **сукупність – елемент**.

Гіперонім і гіпонім

Загальна назва є **гіперонімом**. Позначення окремих об'єктів називають **гіпонімами**. Значення гіпероніма включає значення гіпонімів. Ці відносини також називають **взаємовключеннями**.

Значення гіпонімів можуть також позначати лише частину значення гіпероніма.

Відношення “частина – ціле”: *Blume* (квітка): *die Wurzel* (корінь), *der Stängel* (стебло), *das Blatt* (листок), *die Blüte* (квітка).

Відношення “загальне – спеціальне” (рід – вид): *Blume* (гіперонім – рідова назва) → *Rose*, *Päonie*, *Nelke* (гіпоніми – видова назва).

На парадигматичному рівні можна виділити різні групи слів. За чисто семантичним принципом слова поділяють на такі парадигматичні групи:

1. **Лексико-тематичні групи:** *Reise* (подорож), *Theater* (театр), *Beim Arzt* (у лікаря).

2. **Асоціативні ряди**, наприклад: *Geburtstag* (день народження) → *Geschenke* (подарунки), *Wein* (вино), *Gäste* (гості), *essen* (їсти), *lustig* (весело).

3. **Комунікативні наміри (інтенції) або мовні завдання**, наприклад: *Widersprechen* (заперечувати) → *Ganz im Gegenteil. Da bin ich anderer Meinung; Keinesfalls!*

4. **Словосполучення**: *Briefe schreiben / lesen / beantworten / aufbewahren* (писати / читати / відповідати / зберігати листи).

5. **Відносини гіперонім–гіпонім**: *Verkehrsmittel* (засоби пересування): *Erde* (Земля) → *Zug* (поїзд), *Auto* (авто), *Fahrrad* (велосипед); *Luft* (повітря) → *Flugzeug* (літак), *Hubschrauber* (гелікоптер).

6. **Антоніми, синоніми** тощо.

3. Синтагматичні відносини

Синтагматичні смислові відносини, на відміну від парадигматичних, є **лінійними, горизонтальними послідовними зв'язками** мовних одиниць у синтагмі, словосполученні або реченні. Це відносини між словами, які можуть бути з'єднані у мовній ланцюжок.

Мовні знаки у конкретному мовленнєвому акті не виникають ізольовано, а поєднуються з певними «партнерами». Ці можливості поєднання не довільні, а підпорядковуються певним закономірностям.

Включення лексичної одиниці у текст є **реалізацією її синтагматичних відносин у системі**. Це відносини між словами, що спільно зустрічаються у контексті або можуть зустрічатися. Йдеться про словосполучення різного типу, у яких реалізується комбінованість слів.

Між парадигматикою і синтагматикою існує **діалектичний зв'язок і взаємний вплив**. Лексичне значення слова визначає **основні умови його комбінування з іншими словами**.

Вивчення та аналіз значення слова повинні враховувати як парадигматичні, так і синтагматичні смислові відносини слова з іншими словами, тобто позицію слова у відповідних тематичних групах, лексико-семантичних та лексико-синтагматичних полях.

Валентність

Валентність слова – здатність слова «притягувати» інші слова.

Сучасна теорія валентності відзначається тим, що **раніше наголос на граматико-синтаксичному аспекті був подоланий**, і тепер у неї включено **семантичну валентність**.

Тобто слова **вимагають певних контекстних партнерів** з певними смисловими ознаками та **виключають інших контекстних партнерів** з іншими смисловими ознаками.

Розширення поняття валентності

Поняття **валентності** розширюється з **синтаксичного** рівня на **логіко-семантичний**.

- **Семантична валентність** та **лексична комбінованість** розглядаються як **синтаксично-структурні ознаки лексичного значення**.

- Вони ґрунтуються на законах **семантичної узгодженості слів**, але не є тотожними. Різниця полягає в тому, що слово є **одиницею лексико-семантичної системи мови** з фіксованими семантико-синтаксичними зв'язками і одночасно **одиницею мовлення** з певною кількістю вільних зв'язків.

Валентність можна розглядати як **потенціал**, а комбінованість – як **реалізацію цього потенціалу**. У цьому контексті говорять про **селективність комбінованості**.

- **Селективність** – властивість слова регламентувати свою лексичну оточення більше або менше.

- Наприклад, деякі групи прикметників мають **високу селективність**, інші – **нижчу**.

До першої групи належать прикметники, що позначають **матеріал, інтелект, терміни спеціальної мови**.

До другої групи належать прикметники, що позначають **міру, інтенсивність, позитивну оцінку**. Вони можуть поєднуватись із іменниками різних семантичних груп.

Валентність фіксує **синтаксично і семантично необхідне оточення слова**. Це не всі елементи в контексті, а лише **конститутивні, валентнозалежні**. Валентні відносини слів здебільшого реалізуються через **рекцію**.

Комбінованість слова

Комбінованість слова охоплює **синтагматичні зв'язки з вільними розширеннями в лінійному ряді**.

- На відміну від валентності, комбінованість має **ймовірнісний характер**.
- Це означає, що кількість синтагматичних зв'язків слова потенційно **необмежена**.
- Валентність фіксує **обов'язкове семантико-синтаксичне оточення слова**.

Комбінаторні здібності слова залежать від певних факторів:

- Комбінованість ширша за валентність і включає **не лише валентнозалежні, а й валентнезалежні, звичні та випадкові зв'язки**.
- Валентні відносини можна описати **повністю**, а комбінованість — **практично неможливо**.

Синтагматичні відносини слід розглядати як **зв'язки слова у висловлюванні**. Здатність слова поєднуватися з іншими словами визначається **валентністю**.

Валентна граматики Люсьєна Теннієра (1893–1954)

Люсьєн Теннієр вважається **засновником валентної граматики**.

Приклад на **театральному спектаклі**:

1. Для спектаклю потрібна **дія** → відповідає **повному дієслову** в реченні.

2. Також потрібні **учасники дії (Aktanten, Ergänzungen)**, без яких дія не може відбутися.

Кількість таких учасників визначає **кількісну валентність** (quantitative Valenz).

Форма та семантика учасників визначають **якісну валентність** (qualitative Valenz).

Це і є **валентність (= Wertigkeit)** дієслова.

3. До спектаклю належить ще **сценографія, декорації** → валентно вони **необов'язкові** і слугують для позначення часу, місця, причинності дії.

Терміни валентної граматики:

- **Regens** – носій валентності (дієслово).
- **Dependentien** – залежні елементи (доповнення, учасники).

Валентність можна порівняти з **валентністю атома**: дієслово відкриває “**порожні місця**”, які можуть заповнювати слова певних частин мови.

- Вибір дієслова визначає **граматичну конструкцію речення**.

Приклади дієслів різної валентності:

Дієслово	Питання	Приклад	Валентність
husten	wer, was?	Das Kind hustet.	1-валентне
wohnen	wer, was? wo?	Mein Bruder wohnt in Kyjiw.	2-валентне
schenken	wer, was? wem?, wen, was?	Die Eltern schenken dem Kind ein Fahrrad.	3-валентне

Приклад валентності дієслів

schreiben (писати):

- Питання: wer, was? schreibt wem bzw. an wen? wen, was? worüber?
- Приклад: *Nina schreibt ihrer Freundin eine Mail über ihren Urlaub.*
- Це **4-валентне дієслово**.

Але порівняймо: *Peter kauft Gesundheit.*

- Граматично речення правильне, але **семантично неприйнятне**.

- Абстрактне поняття (наприклад, Gesundheit – здоров’я, Wahrheit – правда, Ehrlichkeit – чесність, Liebe – любов) як продукт, що купується (що?), для цього дієслова **не передбачене**.

Семантична сумісність (Kompatibilität) визначає можливість поєднання слів у контексті і є **основою семантичної валентності**.

- Наприклад, іменник *Felsen* (скеля) не може поєднуватися з дієсловами, що передбачають наявність **живого змісту**.

- Деякі слова можуть поєднуватися з багатьма іншими словами, інші – дуже обмежено:

- **laufen:** nach Hause laufen, langsam laufen, in einer Stunde 5 km laufen, den ganzen Weg laufen.

- **blond:** blonde Haare, eine blonde Frau, ein kühles Blondes.

4. Семантичне поле

Слова можна групувати за певним принципом → такі групи називаються полями.

Існують:

- семантичні поля,
- синтагматичні поля,
- парадигматичні поля.

Семантичне поле – це сукупність слів або виразів, які охоплюють певну область значень; слова належать до одного мовного та граматичного класу і мають принаймні одну спільну семантичну ознаку.

- Семантичне поле пов’язане з поняттям семантичних відносин (Synonymie – синонімія, Antonymie – антонімія).

- Значення слова не існує ізольовано; воно визначається в контексті слова поля.

- Слова та їх значення формують мислення людини та результат процесу пізнання.

Види словникових полів:

1. Номінативні поля (тематичні групи, тематичні ряди):
 - Тематично пов'язані об'єкти, явища, ознаки.
 - Наприклад: родинні назви, назви кольорів.
 2. Лексико-семантичні поля:
 - Слова варіюють загальне значення, що лежить в основі поля.
 3. Семантично-синтаксичні поля:
 - Базуються на синтагматичних відносинах слова.
 - Включають синтаксичну та семантичну валентність, всі можливі середовища слова (distribution).
- Особливі словникові групування формуються на основі загального значення словотвірних елементів, тобто за змістом, а не за етимологією.

Структура словникового поля:

- Ядро поля – гіперонім (загальний термін), який може замінювати будь-який елемент поля.
- Периферія – стилістично забарвлені слова та сталі словосполучення; вони містять оціночні або установчі семи.

5. Концепт і концептосфера

- Поняття «семантичне поле» близьке до понять концепт та концептосфера.
- Для досліджень важливо звертатися до когнітивної лінгвістики, яка розглядає мову як когнітивний механізм, систему знаків для репрезентації та трансформації інформації.
- Когнітивна лінгвістика вивчає ментальні основи розуміння та продукування мовлення, де мовні знання беруть участь у обробці інформації.

Дослідження в галузі когнітивної лінгвістики дозволяють зрозуміти механізми людської когніції, зокрема механізми категоризації та концептуалізації.

У цьому контексті важливо визначити поняття «концепт».

- Концепт – це явище, що має таку ж цінність, як і поняття.
- В українській мові слова «концепт» і «поняття» мають одну внутрішню форму.
- Слово концепт кальковано з латинського *conceptus* («поняття»), що походить від дієслова *concipere* («починати»).
- У науковій мові ці слова іноді використовуються як синоніми, але дуже рідко. Сьогодні вони чітко розмежовані.

Відмінності:

- Поняття – термін, що переважно використовується в логіці та філософії.
- Концепт – термін з логіки, математичної логіки, який пізніше закріпився у культурології.

Концепт можна розглядати як «згусток культури» у свідомості людини – форму, у якій культура входить у ментальний світ людини.

- Концепт – це також засіб для людини входити в культуру та, у певних випадках, впливати на неї.
- Наприклад, концепт мислення включає ментальну обробку інформації у свідомості. Після отримання інформації людина починає процес мислення.
- Концепт мислення тісно пов'язаний із існуванням. Декарт сказав: «*Cogito ergo sum*» – *Я мислю, отже, існую.*

Також існує прислів'я, яке ілюструє ще одне значення дієслова «думати»: «*Що я думаю і роблю, того й іншим довіряю*».

- Тому дієслово *denken* має багато значень.

Концептосфера – ще одне поняття, близьке до семантичного поля.

- Концептосфера – це сукупність концептів нації, сформована усіма концепт-потенціями носіїв мови.

- Вона ширша за семантичну сферу, яка представляє лише значення слів мови.

- Чим багатша культура нації – її фольклор, література, наука, мистецтво, історія, релігія – тим багатша концептосфера нації.

Висновок:

- Концептосфера охоплює блок не лише мови, а й національної культури та життєвого досвіду.

- Концепт – це сукупність значень, життєвих знань та досвіду.

6. Синоніми. Класифікація синонімів у німецькій мові

Синоніми – це слова, які мають однакове або близьке значення, але різняться за звукобудовою, походженням, стилістичною належністю або вживанням у мовленні.

Класифікація синонімів:

1. Повні (повністю взаємозамінні) синоніми

Мають однакову семантику і можуть заміняти одне одного у будь-якому контексті.

Приклад: *Auto* – *Wagen* (автомобіль).

2. Часткові (частково взаємозамінні) синоніми

Зіставляються лише в окремих значеннях або контекстах.

Приклад: *sagen* – *äußern* – *berichten*

sagen – говорити;

äußern – висловлювати думку;

berichten – повідомляти.

3. Стилістичні синоніми

Відрізняються стилістичною забарвленістю: розмовні, книжні, поетичні.

Приклад: *Haus* – *Gebäude* – *Heim*

Haus – нейтральне;

Gebäude – офіційно, технічно;

Heim – поетично або емоційно.

4. Синоніми походження

Відрізняються етимологічно – германські, латинські або запозичені слова.

Приклад: *Freund* – *Kamerad* – *Genosse*

7. Антоніми. Класифікація антонімів у німецькій мові

Антоніми – це слова, що мають протилежне або контрастне значення.

Класифікація антонімів:

1. Контрастні антоніми (Gegensatz)

Прямо протилежні за значенням.

Приклад: *groß* – *klein* (великий – малий), *hell* – *dunkel* (світлий – темний).

2. Комплементарні антоніми (Komplementarität)

Виключають одне одного, тобто наявність одного означає неможливість іншого.

Приклад: *tot* – *lebendig* (мертвий – живий), *männlich* – *weiblich* (чоловічий – жіночий).

3. Реляційні антоніми (Relativität)

Протиставлення за відношенням до іншого елементу.

Приклад: *Lehrer* – *Schüler* (вчитель – учень), *Kauf* – *Verkauf* (купівля – продаж).

4. Антоніми в континуумі / градаційні

Виражають ступінь ознаки.

Приклад: *warm* – *kalt* (теплий – холодний), *jung* – *alt* (молодий – старий).

ТЕСТИ №1 НА ТЕМУ «ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ІСТОРІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ»

1. Що є основним предметом історії німецької мови?

- a) Правила сучасної граматики
- b) Історичний розвиток мови та її форм
- c) Літературна критика творів
- d) Тільки фонетика

2. Яке завдання історії німецької мови?

- a) Вивчення тільки сучасної лексики
- b) Відстеження змін у фонетиці, морфології, синтаксисі та лексиці
- c) Створення нових слів
- d) Переклад текстів

3. Історія німецької мови допомагає зрозуміти:

- a) Тільки літературні стилі
- b) Походження слів та розвиток мови
- c) Лише сучасну фонетику
- d) Виключно граматичні помилки

4. Які етапи розвитку німецької мови виділяють?

- a) Давньонімецька, середньонімецька, новонімецька
- b) Староанглійська, середньоанглійська, сучасна
- c) Латинська, грецька, німецька
- d) Тільки новонімецька

5. Яке значення має історія німецької мови для сучасного мовознавства?

- a) Дозволяє ігнорувати історичні зміни
- b) Дозволяє відстежити закономірності розвитку мови

- c) Виключно для складання словників
- d) Тільки для літературних досліджень

6. Що вивчає історична фонетика німецької мови?

- a) Значення слів
- b) Звукові зміни у часі
- c) Побудову речень
- d) Лексичні запозичення

7. Історична морфологія займається:

- a) Вивченням змін граматичних форм у мові
- b) Вивченням синтаксису сучасної мови
- c) Аналізом стилів письма
- d) Тільки перекладом

8. Лексикологічна частина історії німецької мови досліджує:

- a) Літературні жанри
- b) Походження слів та розвиток лексики
- c) Правопис сучасної мови
- d) Тільки синоніми

9. Навіщо історія німецької мови вивчає діалекти?

- a) Для складання словників синонімів
- b) Для розуміння розвитку мови та її різновидів
- c) Для перекладу сучасних текстів
- d) Для створення нових діалектів

10. Завдання історії німецької мови полягає в тому, щоб:

- a) Вивчати лише сучасні тексти
- b) Відстежувати розвиток мови і пояснювати мовні явища

- c) Винаходити нові правила правопису
- d) Аналізувати лише літературні твори

ТЕСТ 2 НА ТЕМУ «ЛЕКСИКОЛОГІЯ ТА СЛОВО В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ»

1. Що вивчає лексикологія?

- a) Тільки граматику слова
- b) Лексичну систему мови, словниковий склад та значення слів
- c) Тільки фонетику
- d) Тільки правопис

2. Слово як мовна одиниця — це:

- a) Частина речення
- b) Найменша значуща одиниця мови, що виражає поняття
- c) Звукова комбінація без значення
- d) Лише слово в письмовій формі

3. Яка характеристика слова належить до його фонетичної сторони?

- a) Значення слова
- b) Звукова форма та вимова
- c) Морфологічна структура
- d) Лексичне поле

4. Які звукові зміни належать до фонетичних особливостей німецького слова?

- a) Аблаут, умлаути, чергування приголосних
- b) Синонімія
- c) Граматична флексивність
- d) Омонімія

5. Яка властивість слова належить до граматичних особливостей?

- a) Звукова форма
- b) Можливість утворювати форми через відмінки та числа

- c) Значення слова
- d) Семантичні зв'язки

6. Що таке кореневе морфеме (Stamm)?

- a) Елемент, що не несе значення
- b) Основний семантичний компонент слова
- c) Граматичний суфікс
- d) Синонім

7. Що таке афікси (Affixe)?

- a) Морфеми, що несуть лексичне значення
- b) Морфеми, що допомагають утворювати нові слова
- c) Звуки, що не несуть значення
- d) Синоніми

8. Лексичне значення слова — це:

- a) Синтаксична роль слова
- b) Суть або поняття, яке виражає слово
- c) Фонетична форма
- d) Граматична форма

9. Як називають основну значущу частину слова?

- a) Афікс
- b) Корінь
- c) Суфікс
- d) Префікс

10. Багатозначність слова (Polysemie) — це:

- a) Кілька лексично незалежних слів з однаковою формою
- b) Наявність у слова кількох споріднених значень
- c) Присутність граматичних форм
- d) Наявність стилістичних відтінків

11. Приклад багатозначності:

- a) „Bank“ — меблі та фінансова установа

b) „Tisch“ — тільки меблі

c) „laufen“ — тільки рух

d) „rot“ — тільки колір

12. Омонімія — це:

a) Тотожність лексичного значення

b) Повна однаковість форми при різному значенні

c) Часткова подібність значень

d) Відмінність за стилем

13. Приклад омонімії:

a) „Schloss“ — замок (будівля) і замок (на дверях)

b) „Haus“ — завжди будівля

c) „laufen“ — завжди рух

d) „grün“ — завжди колір

14. Які види омонімії виділяють у німецькій мові?

a) Лексичні, граматичні, фонетичні

b) Лише лексичні

c) Фонетичні та морфологічні

d) Тільки граматичні

15. До фонетичних особливостей німецького слова відносяться:

a) Довгі і короткі голосні, умлаут, чергування приголосних

b) Лексичні значення

c) Граматичні закінчення

d) Семантичні поля

16. Граматичні морфеми включають:

a) Лексичні корені

b) Суфікси, закінчення, префікси для формотворення

c) Значення слова

d) Синоніми

17. Як називаються слова з однаковою граматичною формою, але різними значеннями?

- a) Синоніми
- b) Омоніми
- c) Гіпоніми
- d) Антоніми

18. Лексикологія як наука тісно пов'язана з:

- a) Фонетикою, морфологією, семантикою та стилістикою
- b) Лише синтаксисом
- c) Лише літературою
- d) Тільки правописом

19. Що є предметом лексикології?

- a) Лексична система мови
- b) Лише словники
- c) Граматичні правила
- d) Фразеологізми тільки

20. Основне завдання лексикології:

- a) Вивчати історію літератури
- b) Досліджувати слово, його значення та взаємозв'язки в мові
- c) Створювати нові слова
- d) Виключно перекладати тексти

ТЕСТ №3 НА ТЕМУ «СИНТАГМАТИЧНІ ТА ПАРАДИГМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ»

1. Що вивчає внутрішня будова мови?

- a) Лише граматику
- b) Словниковий склад та зв'язки між словами

- c) Історію мови
- d) Лише фонетику

2. Лексикологічна система мови є:

- a) Закритою системою
- b) Відкритою системою
- c) Хаотичною множиною слів
- d) Тільки словником

3. Парадигматичні відносини – це:

- a) Горизонтальні зв'язки слів у реченні
- b) Вертикальні, асоціативні відносини між словами у системі
- c) Тільки граматичні зв'язки
- d) Лексичні поля

4. Синтагматичні відносини – це:

- a) Лінійні, горизонтальні зв'язки слів у мовленні
- b) Вертикальні зв'язки між словами
- c) Лексичні парадигми
- d) Тільки антоніми

5. Парадигматична група — це:

- a) Слова, що можуть замінювати одне одного у певній позиції
- b) Слова, що обов'язково йдуть разом
- c) Синоніми тільки
- d) Граматичні закінчення

6. Приклад парадигматичної групи:

- a) Vater, Mutter, Sohn, Tochter
- b) Der Hund läuft schnell
- c) Schreiben Sie einen Brief
- d) Hoch – höher – am höchsten

7. Під синтагматичними відносинами розуміють:

- a) Заміщення слів одне іншим

- b) Сполучення слів у ланцюжку мови
- c) Семантичні відтінки
- d) Тільки граматичні форми

8. Що є ядром семантичного поля?

- a) Гіпонім
- b) Гіперонім
- c) Синонім
- d) Антонім

9. Семантичне поле визначається як:

- a) Група слів, що належать до однієї теми і мають спільне семантичне ознака
- b) Список словникових статей
- c) Синонімічні пари
- d) Граматичні категорії

10. Концепт у когнітивній лінгвістиці – це:

- a) Лише слово
- b) Ментальна одиниця, що відображає знання та культурний досвід
- c) Фонетична одиниця
- d) Синонім

11. Концептосфера — це:

- a) Загальна сукупність понять у мові однієї нації
- b) Список слів у словнику
- c) Лексична група
- d) Синонімічна пара

12. Синоніми – це:

- a) Слова з однаковою формою і значенням
- b) Слова з однаковим або близьким значенням
- c) Слова з протилежним значенням
- d) Морфеми

13. Які види синонімів виділяють?

- a) Повні та часткові
- b) Лексичні та граматичні
- c) Тільки стилістичні
- d) Фонетичні

14. Антоніми – це:

- a) Слова з однаковим значенням
- b) Слова з протилежним значенням
- c) Слова з різними стилістичними відтінками
- d) Лексичні корені

15. Класифікація антонімів включає:

- a) Полярні, комплементарні та конверсивні
- b) Тільки лексичні
- c) Тільки граматичні
- d) Синонімічні

16. Полярні антоніми виражають:

- a) Повну протилежність у значенні
- b) Часткову протилежність або контраст
- c) Тотожність
- d) Граматичну зміну

17. Конверсивні антоніми:

- a) Вказують на взаємну залежність понять
- b) Протилежні за значенням
- c) Тотожні
- d) Синонімічні

18. Синтагматичні відносини проявляються у:

- a) Словосполученнях та реченнях
- b) Тільки словникових статтях

- c) Історії слова
- d) Абстрактних поняттях

19. Парадигматичні відносини визначають:

- a) Заміщення елементів у системі мови
- b) Лінійне поєднання слів
- c) Тільки стилістичну функцію
- d) Лексичну багатозначність

20. Приклад синтагматичного поєднання:

- a) ein schönes Haus
- b) Vater, Mutter, Sohn
- c) glücklich – fröhlich
- d) Katze, Hund, Maus

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Breitsameter A., Glas-Peters S., Pude A. Menschen A2.1. Lehrwerk für Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch . Max Hueber Verlag, 2021. 104 S.
2. Breitsameter A., Glas-Peters S., Pude A. Menschen A2.1. Lehrwerk für Deutsch als Fremdsprache. Arbeitsbuch . Max Hueber Verlag, 2021. 116 S.
3. Методичні матеріали для підготовки до підсумкової атестації з дисципліни «Практичний курс другої іноземної мови і переклад (німецька мова)». Рябокінь Н.О. К.: Університет «Україна», 2022. 55 с.
4. Навчально-методичний посібник для підготовки до підсумкової атестації з дисципліни «Практичний курс німецької мови». Рябокінь Н.О. Полтава: ПІЕП, 2022. 55 с.
5. Рябокінь Н.О. Практичний курс другої (німецької) іноземної мови: Навчальний посібник для практичних занять та самостійної роботи здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 035 «Філологія». Полтава: ПІЕП, 2025. 37 с.
6. Носенко М.М., Резнік В.Г. Практикум-аудіотренінг з дисципліни «Практичний курс другої іноземної (німецької) мови». Біла Церква, 2019. 36 с.
7. Рябокінь Н.О. Сучасна ділова друга (німецька) іноземна мова: Навчальний посібник для практичних занять та самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 „Філологія (Переклад)”. Полтава: ПІЕП, 2023. 40 с.
8. Riabokin N., Pashko S. DAS FACH „PRAXIS DES ÜBERSETZENS AUS EINER ZWEITEN FREMDSPRACHE (DEUTSCH)“. XXI International scientific and practical conference «Scientific Achievements and Innovations as a Way to Success» (May 1-3, 2024) Vilnius, Lithuania. International Scientific Unity, 2024. 236 p. ISBN 978-617-8427-13-9 https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2024/05/Scientific_achievements_and_innovations_as_a_way_to_su

Додаткова література

1. Aufderstrasse H. u. a. Themen aktuell. Lehrwerk für Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch 1. Max Hueber Verlag, 2020. 160. S.
2. Aufderstrasse H. u. a. Themen aktuell. Lehrwerk für Deutsch als Fremdsprache. Arbeitsbuch 1. Max Hueber Verlag, 2020. 160 S.
3. Aufderstraße H. u. a. Lagune. Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch 1. Ismaning: Hueber Verlag. 2020. 192 S.
4. Aufderstraße H. u. a. Lagune. Deutsch als Fremdsprache. Arbeitsbuch 1. Ismaning: Hueber Verlag. 2020. 256 S.
5. Reimann M. Grundstufen-Grammatik. Für Deutsch als Fremdsprache. Erklärungen und Übungen. Ismaning: Hueber Verlag. 2021. 239 S.

Адреси сайтів в INTERNET

1. <http://www.deutschlern.net/>
2. http://www.hueber.de/seite/landeskunde_daf
3. <https://www.hueber.de/menschen/lernen>
4. <https://www.hueber.de/menschen/lernen/uebungen>
5. http://10.http://www.aufgaben.schubert-verlag.de/arbeitsblaetter_a1_z/a1_arbeitsbl
6. <https://deru.dict.cc/>
7. <https://www.multitran.ru/>
8. <https://de.pons.com/>
9. <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/ueb.html>

Навчальне видання

Рябокінь Наталія Олександрівна
кандидат філологічних наук,
доцент

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
із дисципліни
«Теоретичний курс другої (німецька)
іноземної мови»
для здобувачів спеціальності В11
«Філологія»
денної та заочної форми навчання
Освітній рівень: перший (бакалаврський)
рівень вищої освіти